

באק. ושלם

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

1

אמר רבי אבהו בן זוטרתא אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה - משום טורח צבור.

פני יהושע מסכת ברכות דף יב עמוד ב

2

ולכאורה היה נראה לי בזה דבלא"ה היה צד חיוב להזכיר ענין בלק בכל יום כדקאמר מיכה לישראל עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב משמע שיש צד חיוב לזכרו ואע"ג דפשטא דקרא איכא למימר דזכירה בלב קאמר מ"מ כיון דדרשינן בירושלמי בקרא דוהגית בו יומם ולילה שההגיות יומם ולילה שוין וכיון דפרשת ציצית לא שייך לומר בלילה כדפליגי תנאי במתני' דבסמוך מש"ה בקשו לקבוע יותר פרשת בלק כדי שתהא הגיות יום ולילה שוין וממילא יתקיים בזה מאמר הנביא דקאמר זכר נא הזכירו בפה ממש, וכן משמע קצת מלשון ירושלמי דאמר ר"א מפני שכתובה בתורה ובנביאים וכתובים ע"ש:

מאמר (ד"א י"ד)

3

וכמאמר"כ וינה ציוס השביעי ע"כ צרך וגו'. היינו שכל הצרכה והקדושה של שבת נמשך מהיות הוא ית' [חסר תיבה אחת] ציוס השביעי. ועפ"י יתבאר הפסוק. הנה צרך לקחתי. וצרך ולא אשיבנה. כי אותו הרשע. רצה במחשבתו הרעה למנוח עלילה איזה דרך ילך בו לקטרג על ישראל ורצה להחגבר עליהם בכת הסט"א היפוך קדושת שבת.

כי ישועת ישראל במעשה זו של בלק ובלעם לא הי' מפאת אשר שמע הש"י אעקתם. כי המה לא ידעו דבר מה נחסר להם לזעוק ולהתפלל עליו להש"י. והוא עיקר הישועה של שבת כי שבת הוא מלזעוק. היינו שבצחי' שבת נתגלה ישועה כזו אשר עוד טרם יודע לנפש האדם את אשר יחסר לו ולא ידע שום דבר חסרון לזעוק עליו אל הש"י ושיע לו ה' בישע ימינו. ורפואה קרובה לבא. היינו בדבר אשר הוא חסרון ניכר חלילה. וגזרך לחיקון בהתגלות גם כזה רפואה קרובה לבא:

שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. הוא מרומז בסידורא זו שהיא הסידורא השביעית. וכבר מלתינו אמורה כזה שהסידורא השביעית הוא בצחי' שבת וגם היא חגיבה. וכידוע מאמחזיל (צמד"ר אמור פכ"ט ע"ט) כל השביעי חגיבין. וצוודאי בהתהו"ק גופא פשיטא שהשביעית הוא חגיב כי כל השביעיות החגיבות מאוריינתא נפקין. ולכן מרומז בסידורא זו המאמר הכלל. שבת הוא מלזעוק וכו'. כי הישועה המוזכר צ"ל זו במעשה בלק ובלעם הי' משונה מכל הישועות שהי' מקודס. כי ככולס ידעו ישראל את צרת נפשם להסתכן ולזעוק אל הש"י להשיעם מיד צריהם כמש"כ ויאנחו צנ"י וזעקו. והי' ישועתם ע"י אהדל"ת. ובישועה הזו לא ידעו דבר ממה שהאויב המניק חשב עליהם לאבדם חלילה. ורק הש"י ברוב רחמיו ולדקותיו הפליא חסדו עמהם. אף בלתי ידעתם. והוא מה ש"י בהפטורת ס' זו עמי זכר נא מה יען בלק וכו' למען דעת דקיות ה'.

היינו זכר נא זאת שהאז ואויב לא עשה שום פעולה שתוכלו להודיע ולהשמר מאתו. [ולזעוק בתפילה] רק יען עליכם במחשבתו הרעה. ואחס לא ידעתם שמתן דבר להתעורר באהדל"ת. ואעפ"כ ומה ענה אותו בלעם. היינו שהפכתי את הקללות לברכות. למען דעת דקיות ה' אשר עשה אחכם אף בלי ידיעתכם וחפלתכם רק ע"י אהדל"ת. שזהו עיקר צחי' דקיה השפעת הנהון להמקבל בלתי ידיעת המקבל כידוע ממחז"ל. והוא עיקר צחי' שבת. כי כזה משונה השבת מכל המועדים. כי המועדים ישראל מקדשי להו. והוא ענין אהדל"ת. לא כן הש"ק כי הוא קביעא וקיימא. היינו שקדושתו אינו תלוי. בפעולת האדם כלל. רק תיקף אחר שיה"מ. איחער לעילא לצרך ולקדש את יום השביעי. וגם עיקר ענין נתינת השבת והמועדים אינם שוים. כי נתינת כל המועדים הי' ע"י פעולת ה' אשר עשה בהתגלות. כגון יי"מ וכדומה לא כן הש"ק שקדושתו לא נהווה משום דבר אלא לאשר הוא ית' בעלמא בחרו לשבות ולגמח טו כביכול.

”אדם” מן התורה מנין?

ברצוננו להכניס בפרק זה את ”האדם” לתוך שטח-הראיה שלנו. לא כהרכבה של כחות ומידות פרטיים אלא כבעל צורת-”אדם”, בצירוף שאם יאמרו למוישהו-צריך להיות אדם! שיבין מזה שנדרשה ממנו הנהגה מסוימת הראויה ל”אדם”. אם אין לנו מבט כללי זה ייתכן שמרוב פרטים איננו רואים את הכלל, כמי שמרוב עצים אינו רואה את היער. והנה מפורש הוא בתורה: ”זה ספר תולדות אדם — בן עזאי אומר זה כלל גדול בתורה” (ילקוט בראשית סי' מ). התורה”ק מספרת לנו מהי צורת האדם האמיתית: אדה”ר, נח, האבות, השבטים, מרע”ה, אהרן הכהן; ולעומתם: קין, ישמעאל, עשו, לבן, פרעה, בלעם, אולם הנביא שגילה לנו ביותר צורת האדם הוא יחזקאל. הוא היחידי מכל הנביאים שהקב”ה קרא תמיד ”בן-אדם”. הכה נתבונן בתורת האדם שב”חזקאל.

למה נקרא יחזקאל ”בן-אדם”? רש”י מביא על זה שני טעמים: ”בן אדם קרא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה הולך בין בני עליה ומשתמש בה כמלאכים. לימד אין כאן ילוד אשה אלא זה. ולי נראה שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גס לבו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים” (ב. א וראה שם גם ברד”ק). גם בשבת פט, ע”א מבאר רש”י כך מה שנאמר שם על מרע”ה שעלה למרום לקבל תורה והתוכח עם המלאכים, ואחרי שניצח אותם כל אחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנא’ עלית למרום שכית שבי לקחת מתנות באדם, בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות — רש”י: ”בשכר שתרפוך וקראוך אדם בוצר מאדמה, לשון שפלות”.

שני הפירושים של ”בן אדם” הם בגדר ”אלו ואלו דברי אלקים חיים”, כי באמת האדם כולל שני הקוטבים יחד: ההשגה הגדולה המגיעה עד למרכבה העליונה, וההכנעה והשפלות של הגוף מאדמה. זוהי מהותו האמיתית של האדם שהיא נמתח בין שני קוטבים אלה. בכחו הוא להגיע להשגות עצומות, וכל אשר יתעלה יותר בהשגה הוא נכנע יותר בדעתו. האיש משה אשר תמונת ה’ יביט יחזקאל הוא הנביא אשר גילה לכלל-ישראל: ”ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם!” (לד, לא ויבמות סא, א — אתם קרויין אדם ואין עכורים קרויין אדם). לפי דרכנו נבין, כי בפנימיות זהו ההבדל בין ישראל ואה”ע: גם אה”ע יכולים להגיע לגילויים גדולים ועמוקים, אבל אין הם מביאים אותם לכלל ענוה והכנעה. ”אדם אתם — אתם קרויין אדם ואין עכורים קרויין אדם” — ”קרויין” — כלומר: אצל הכלל-ישראל יצאה צורת האדם אל הפועל בשלימותה. משא”כ אה”ע שאצלם צורת האדם בכח: יש להם צלם, שכל ומידות, אבל אינם מאחדים אותם, ובפירוד זה נשארה שלימות האדם רק בכח. פירוד זה מקטין את האדם ומשחית שכל ומידות גם יחד.

כמראה אדם עליו מלמעלה, הרי כל מהותו של האדם מלמטה היא, שהוא מתדמה אל האדם למעלה, וכמה גדול הוא האדם שיכול להתדמות ליוצרו! הוא אשר אמרו חז”ל: ”ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי” (מכילתא בשלח פי”ד). מה ראו? ”זה א”ל” — הראו עליו באצבע, ויצא להם ממראה זה: ”ואנהו — הוי דומה לו, מה הוא רחום אף אתה היה רחום ותנוק” (שבת קלג, ע”ב). ורש”י שם: ”ולשון ואנהו אני והוא, אעשה עצמי כמותו להתדבק בדרכיו”. לא על חנינם נקטו חז”ל כאן דווקא יחזקאל בן בוזי, כי הוא שגילה הדמות כמראה אדם עליו מלמעלה, וראתה שם שפחה על הים כי תכלית הבריאה הוא שיהיה האדם מתדמה לו ית’, כי אם הוא ית’ מתגלה בדמות אדם, יבין האדם כי בכחו הוא להתדמות אליו.

כב,כח-כט) ויפתח ה’ את פי האתון ותאמר לבלעם וגו’ ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי שתי הריהור אמנם תמוה מאד שבשעה שנגלה אליו וכן כשפתחה האתון את פיה — שהוצרך לזה בריאה מיוחדת בסוף ששת ימי בראשית כדאי באבות (פ”ה) שפי האתון מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות — במקום שחיל ורעדה יאחזמו בראותו נפלאות ה’ הרי הוא ברשעו מתווכח עם האתון ותובע עלבונו ”כי התעללת בי”, ואינו שם על לבו ואינו מתפעל מזה כלל וכלל!

וכנראה שזהו עונש לרשעים ההולכים בשרירות לבם ואינם מתגברים על ראות עיניהם וחמדת לבבם אלא אדרבא הם ברשות לבבם (עיי בראשית רבה לד, ג), לפיכך נעשית כל מהותם לחומר גס ועכור והשמן לבם ואזניהם הכבד ועיני שכלם השע ולא יתפעל ולא יתעורר לבבם הערל והאטום משום דבר ודוגמא קטנה לזה מצינו בלבן הארמי אחר שהוכיח לו יעקב אבינו על הרפתקי דעזו עליה, ויום ולילה לא שבת מלשמור צאנו בצדק אף שהחליף משכורתו עשרת מונים, ענה לו לבן (ויצא לא, מג) ”הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא” ולא חלי ולא מרגיש כלל טענותיו של יעקב והוא ברשעו מתחלתו ועד סופו.

ודבר זה מלמדנו להועיל, שהנה אהבת ה’ ויראת ה’ בנויות על טבע האדם להתפעל בהתבוננו במעשה ה’ ונפלאותיו וכלשונו הזהב של הרמב”ם (ריש פ”ב מהל’ יסודי התורה) והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד (תהלים מב, ג) ”צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי”, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד (שם ח, ד) ”כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו”, עכ”ל (ועיי בדבריו שם פי”ד הי”ב). ולפי זה אהבת ה’ ויראתו הן תוצאה של מדת ההתפעלות, וצריכים אנו לשאול את עצמנו מה זה ועל מה זה שקיום המצוות שלנו הוא רק מצות אנשים מלומדה בלי התלהבות באהבה ויראה? איך יתכן אצלנו תפלה בלי השתפכות הלב, וברכה בלי

רגשי שבח והודאה? איך אנו מזכירים שם שמים ולא יאחזונו חיל ורעדה? היתכן שאולי גם אנחנו אבדנו כח ההתפעלות?!